До разової спеціалізованої вченої ради
Національної академії внутрішніх справ

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора Сергєєвої Діани Борисівни на дисертаційне дослідження Черванчук Вікторії Валеріївни «Інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, як учасник кримінального провадження», подане на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право (галузь знань 08 – Право), Київ, 2026 рік

Ознайомлення з дисертацією, анотаціями українською та англійською мовами, списком наукових публікацій, матеріалами апробації та додатками дає підстави викласти таку оцінку роботи й отриманих у ній результатів.

1. Актуальність теми дисертації та її зв'язок із науковими програмами, планами, темами.

Конституційне призначення кримінального провадження полягає не лише у викритті особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, а й у забезпеченні дієвого захисту кожного, чиїх прав стосується діяльність органів досудового розслідування та прокуратури. В практичній діяльності процесуальне втручання нерідко спрямовується на осіб, яким не повідомлено про підозру і які не є потерпілими: власників або володільців майна, працівників і керівників юридичних осіб, осіб, у житлі чи іншому володінні яких проводиться обшук, адресатів вимог про надання речей і документів. Наслідки такого втручання можуть бути істотними, тоді як набір доступних засобів захисту залежить від фрагментарних норм КПК України.

Закріплення у п. 16-1 ч. 1 ст. 3 КПК України поняття іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, не супроводжувалося комплексною регламентацією її процесуального статусу. КПК України не містить окремої статті з визначенням моменту виникнення статусу, системи прав та обов'язків, порядку допуску представника і механізму повідомлення про обмеження. Через це реалізація права на правничу допомогу, доступ до матеріалів, подання клопотань та оскарження часто залежить від виду конкретної процесуальної дії й підходу правозастосувача.

Обрана Черванчук В. В. тема безпосередньо стосується виконання завдань кримінального провадження, засад верховенства права, недоторканності житла, таємниці спілкування, недоторканності права власності та забезпечення права на оскарження. Вона має виразний правозахисний характер, відповідає потребам слідчої та судової практики й набуває особливої ваги за умов інтенсивного застосування тимчасового доступу до речей і документів, арешту майна, обшуку, огляду та інших процесуальних засобів, здатних обмежити права осіб, які не є стороною обвинувачення чи захисту.

Актуальність дослідження додатково підтверджується наведеними дисертанткою результатами опитування: лише 23,7 % респондентів вважають відповідний статус повністю визначеним у КПК України; 43,5 % оцінюють його як частково визначений і такий, що потребує вдосконалення; 32,8 % указують на відсутність належної законодавчої регламентації. Підтримка 98,1 % опитаних ідеї окремої статті КПК України свідчить про усвідомлену практичну потребу в системному врегулюванні цього питання.

Дисертацію виконано в межах визначених у роботі пріоритетів наукового забезпечення діяльності органів системи МВС України, основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ, а також завдань Національної стратегії у сфері прав людини. Тему затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 27 листопада 2018 року

(протокол № 18). Наведені обставини підтверджують належний зв'язок роботи з науковими планами й актуальними напрямами державної правової політики.

2. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій.

Обґрунтованість результатів забезпечена послідовною постановкою наукового завдання, логічною структурою дослідження та використанням взаємодоповнювальних методів. Діалектичний і системно-структурний методи дали змогу розглянути статус іншої особи як цілісний комплекс прав, свобод, законних інтересів, обов'язків і відповідальності; історико-правовий – простежити розвиток законодавчого регулювання; формально-юридичний та порівняльно-правовий – оцінити чинні норми, міжнародні стандарти та зарубіжні підходи; соціологічний і статистичний – узагальнити професійні оцінки практичних працівників.

Емпіричну основу становлять рішення Верховного Суду, Вищого антикорупційного суду, Європейського суду з прав людини та судів першої й апеляційної інстанцій, офіційні статистичні дані, а також результати анкетування 319 респондентів: 186 слідчих, 98 прокурорів, 30 детективів і 5 дізнавачів. Опитування проведено протягом 2022–2026 років у місті Києві та п'яти областях. Поєднання нормативного, доктринального, судово-практичного й соціологічного матеріалу створило достатню основу для аргументації основних висновків.

Позитивно слід оцінити те, що авторка не обмежилася констатацією законодавчої прогалини. Вона послідовно встановила ознаки досліджуваного учасника, відмежувала його від заявника, свідка, третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, та іншого власника або володільця майна; визначила зміст механізму забезпечення прав; перевірила висновки на матеріалі конкретних способів процесуального втручання.

Сформульовані рекомендації кореспондують із проведеним аналізом. Запропоновані зміни до статей 64-3, 103, 111, 112 і 223 КПК України утворюють взаємопов'язаний нормативний блок: від поняття й моменту виникнення статусу – до інформування, роз'яснення прав, фіксування відповідної дії та участі представника. Такий підхід свідчить про практичну спрямованість і завершеність авторського задуму.

3. Наукова новизна одержаних результатів.

Наукова новизна дисертації полягає у комплексному вирішенні завдання щодо формування цілісної моделі процесуального статусу іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування. На відміну від праць, присвячених окремим процесуальним діям або окремим засобам судового захисту, дослідження охоплює поняття учасника, юридичний факт виникнення статусу, зміст прав та обов'язків, представництво, систему гарантій і процедури їх реалізації.

Теоретично значущим є обґрунтований висновок, що процесуальний статус повинен виникати не внаслідок прийняття окремої постанови чи іншого формального визнання, а з моменту фактичного обмеження прав, свобод або законних інтересів особи процесуальним рішенням чи дією. Така конструкція мінімізує залежність обсягу гарантій від розсуду посадової особи й узгоджується з матеріальним розумінням втручання у права людини.

Заслуговує підтримки розмежування моменту виникнення статусу та повідомлення особи про нього. У концептуальній моделі дисертантки повідомлення є не юридичним фактом, що створює статус, а самостійною гарантією реалізації вже набутих прав. Це дозволяє оцінювати бездіяльність щодо інформування як порушення гарантії, не позбавляючи особу правового захисту за період до вручення повідомлення.

Науково обґрунтованою є авторська характеристика структури процесуального статусу. До його змісту віднесено суб'єктивні права, свободи, законні інтереси, юридичні обов'язки та відповідальність, натомість правосуб'єктність, принципи, процесуальну форму і гарантії розглянуто як передумови та засоби реалізації статусу. Запропоноване розмежування сприяє понятійній визначеності та має методологічне значення для подальших досліджень.

Практичну новизну мають запропоновані положення ст. 64-3 КПК України про право бути повідомленою про підстави втручання; користуватися допомогою представника; брати участь у процесуальних діях, ставити запитання, подавати зауваження й заперечення; застосовувати технічні засоби; знайомитися з матеріалами, що безпосередньо стосуються обмеження; заявляти клопотання та відводи; одержувати копії документів і оскаржувати процесуальні рішення, дії чи бездіяльність.

Подальшого розвитку дістали положення щодо міжнародних стандартів правового становища осіб, не наділених статусом підозрюваного чи потерпілого, але фактично охоплених процесуальним примусом. Авторка систематизувала вимоги законності, правової визначеності, легітимної мети, необхідності та пропорційності втручання, доступу до суду, правничої допомоги й ефективного засобу юридичного захисту.

Позитивною є спроба узгодити загальний статус іншої особи з конкретними процедурами тимчасового вилучення й арешту майна, тимчасового доступу до речей і документів, обшуку та огляду. У роботі запропоновано не лише загальний перелік прав, а й процесуальні правила, завдяки яким ці права можуть бути реалізовані у відповідній ситуації.

4. Повнота викладу результатів у наукових публікаціях та апробація.

Основні результати дисертації відображено у п’ятнадцяти наукових публікаціях, серед яких чотири статті у наукових фахових виданнях України, одна стаття в іноземному науковому виданні та десять праць апробаційного характеру. Тематика публікацій охоплює ключові складові дослідження: поняття і статус іншої особи, гарантії захисту її прав, участь представника, судовий контроль і проблеми здійснення окремих процесуальних дій.

Результати доповідалися та обговорювалися під час науково-практичних конференцій і круглих столів. Довідки про впровадження засвідчують використання положень дисертації у науково-дослідній роботі Одеського державного університету внутрішніх справ, Державного податкового університету та Національної академії внутрішніх справ; у правозастосовній діяльності підрозділів Національної поліції України, Державного бюро розслідувань і суду; в освітньому процесі низки закладів вищої освіти.

Матеріали дисертації та публікацій змістовно взаємопов’язані. Основні положення, винесені на захист, мають відображення у працях здобувачки, а апробація сприяла перевірці їх аргументованості й практичної придатності.

5. Практичне значення одержаних результатів

Практичне значення роботи полягає у можливості використання її результатів у законотворчості, правозастосуванні, освітньому процесі та подальших наукових дослідженнях. Розроблений проєкт змін до КПК України може бути основою для системного закріплення статусу іншої особи, а запропоновані алгоритми інформування й роз’яснення прав – для вдосконалення відомчих рекомендацій і практичної діяльності практики.

Цінність мають конкретні орієнтири для слідчого, дізнавача, прокурора і слідчого судді: встановлення факту реального обмеження; визначення кола матеріалів, із якими особа має бути ознайомлена; забезпечення представництва;

фіксування роз’яснення прав у протоколі; оцінка пропорційності втручання та доступності оскарження. Надсилання законодавчих пропозицій до Апарату Верховної Ради України та їх використання практичними підрозділами підтверджують прикладний характер дослідження.

6. Оцінка змісту, структури та оформлення дисертації

Структура дисертації відповідає меті та завданням дослідження. Робота складається з анотацій українською й англійською мовами, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що об’єднують сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг становить 276 сторінок, із них 189 сторінок основного тексту; список містить 341 найменування, додатки займають 38 сторінок.

У першому розділі розкрито стан наукової розробленості проблеми, методологічні засади та ґенезу законодавства. Авторка належно показала, що поява нормативної категорії іншої особи стала відповіддю на необхідність захисту фактично обмежених прав, однак її фрагментарне закріплення не забезпечило завершеного статусу.

Другий розділ присвячено поняттю, сутності й структурі процесуального статусу, гарантіям його реалізації та міжнародним стандартам. Найбільш вагомою частиною є побудова авторської моделі ст. 64-3 КПК України, у якій поєднано дефініцію учасника, момент виникнення статусу, права, обов’язки й представництво.

У третьому розділі загальні висновки перевірено на матеріалі заходів забезпечення кримінального провадження та слідчих (розшукових) дій. Розгляд тимчасового вилучення й арешту майна, тимчасового доступу, обшуку та огляду дозволив виявити типові точки виникнення статусу і сформулювати адресні рекомендації щодо охорони права власності, приватності та доступу до судового захисту.

Висновки до розділів і загальні висновки переважно відповідають поставленим завданням, містять узагальнення теоретичних положень та практичних рекомендацій. Додатки доповнюють основний текст результатами анкетування, актами впровадження та порівняльною таблицею законодавчих пропозицій.

Дисертацію викладено науковим стилем, із дотриманням логічної послідовності та належним використанням юридичної термінології. Посилання на використані джерела оформлено у спосіб, що дає можливість ідентифікувати авторство запозичених положень. У межах опонентського аналізу положення, сформульовані іншими авторами, відмежовано від власних висновків здобувачки.

7. Дотримання академічної доброчесності.

Опрацювання змісту дисертаційної роботи В. В. Черванчук дає підстави для висновку про належне дотримання здобувачкою принципів академічної доброчесності під час проведення наукового дослідження.

У дисертації коректно використано наукові праці українських і зарубіжних учених, положення нормативно-правових актів і міжнародних документів, матеріали судової практики, а також інші джерела наукової інформації. Посилання на використані джерела оформлено належним чином. Запозичені наукові ідеї, концепції, підходи та окремі теоретичні положення супроводжуються відповідними покликаннями на їхніх авторів і джерела опублікування.

На позитивну оцінку заслуговує те, що здобувачка не обмежується простим відтворенням наукових позицій інших дослідників, а критично їх аналізує, зіставляє різні підходи та на цій основі формулює власну наукову позицію. Це підтверджує самостійність проведеного дослідження та свідчить про належний рівень сформованості наукового мислення авторки.

Стиль викладу, структура дисертації, характер наведеної аргументації та зміст сформульованих висновків дають підстави стверджувати, що наукову роботу

виконано здобувачкою особисто. Дослідження характеризується цілісною логікою викладення матеріалу, послідовністю наукового пошуку та системністю опрацювання проблематики процесуального статусу іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування.

Слід також відзначити використання авторкою значного масиву актуальних наукових джерел, сучасної судової практики та міжнародно-правових актів. Це підтверджує ґрунтовність опрацювання обраної проблематики та добросовісний характер виконання дисертаційного дослідження.

Під час ознайомлення з дисертацією не встановлено ознак академічного плагіату, некоректних текстових запозичень, фабрикації або фальсифікації результатів дослідження. Ідеї, наукові підходи та результати досліджень інших авторів використано з дотриманням вимог академічної етики й законодавства у сфері академічної доброчесності.

Отже, є підстави констатувати, що під час підготовки дисертаційної роботи В. В. Черванчук було дотримано принципів академічної доброчесності, а подане дослідження в цій частині відповідає встановленим вимогам.

8. Дискусійні положення та предметні зауваження.

1. У запропонованій остаточній редакції частини першої статті 64-3 до іншої особи віднесено фізичну або юридичну особу, яка не набула іншого процесуального статусу, що забезпечує їй «достатні засоби захисту», та зазнала «реального обмеження» своїх прав чи законних інтересів. Водночас зміст обох критеріїв недостатньо конкретизований, що може спричинити неоднакове їх тлумачення та застосування на практиці. Для посилення обґрунтованості запропонованої норми доцільно визначити, який суб’єкт, у якій процесуальній формі та на підставі якого стандарту має встановлювати достатність засобів захисту й реальність відповідного обмеження. Необхідно також окреслити мінімальний перелік обставин, що підлягають відображенню у протоколі або

повідомленні, та передбачити можливість самостійного звернення особи до слідчого судді з метою підтвердження її процесуального статусу. За відсутності таких положень запропонована стаття може не усунути наявну правову невизначеність, а відтворити її в оновленій нормативній конструкції.

2. Дисертантка цілком обґрунтовано проводить розмежування між процесуальними статусами іншої особи, третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, іншого власника або володільця майна, свідка та заявника. Водночас запропоновані законодавчі зміни не повною мірою врегульовують можливі колізії та порядок переходу від одного процесуального статусу до іншого. Зокрема, додаткового уточнення потребують випадки одночасного поєднання кількох статусів, момент припинення статусу іншої особи, пріоритет спеціальних прав третьої особи, передбачених статтею 64-2 КПК України, а також збереження вже реалізованих процесуальних гарантій у разі подальшого повідомлення особі про підозру або визнання її потерпілою. У зв’язку із цим доцільно доповнити сформульовані пропозиції відповідним перехідним положенням та визначити вичерпний перелік узгоджувальних змін до статей 64-2, 170–174, 303 та інших взаємопов’язаних норм КПК України.

3. Частиною сьомою запропонованої статті 64-3 передбачено, що представник користується процесуальними правами особи, інтереси якої він представляє. Водночас до переліку таких прав віднесено право давати пояснення чи показання або відмовлятися від їх надання. З огляду на особистий характер зазначених прав вони можуть бути реалізовані виключно самим носієм відповідної інформації та не можуть здійснюватися представником від його імені. Крім того, потребує нормативного уточнення порядок отримання від іншої особи показань, зокрема можливість проведення її допиту, доказове значення одержаних відомостей, підстави та порядок попередження про юридичну відповідальність, а також механізм забезпечення права не свідчити проти себе. У зв’язку із цим доцільно

чітко розмежувати невідчужувані особисті права іншої особи та процесуальні права, які можуть бути реалізовані її представником.

Наведені зауваження мають дискусійний і рекомендаційний характер, стосуються подальшого нормативного опрацювання авторської концепції та не знижують загальної позитивної оцінки дисертації.

9. Загальний висновок

Дисертація Черванчук Вікторії Валеріївни є самостійною, завершеною кваліфікаційною науковою працею, у якій отримано нові теоретичні та практичні результати щодо процесуального статусу іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування. Поставленої мети досягнуто, основні завдання виконано, висновки належно аргументовано.

За актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю положень, теоретичним і практичним значенням, повнотою висвітлення результатів у публікаціях, структурою та оформленням робота відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а також Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40.

Вважаю, що Черванчук Вікторія Валеріївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент –
головний науковий співробітник лабораторії №1
науково-організаційного центру
Національної академії Служби безпеки України,
доктор юридичних наук, професор **Діана СЕРГЄЄВА**